

ИСТОРИЈАТ БИОХЕМИЈСКЕ СЛУЖБЕ НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ

Станић М., Сташић Д., Ракић Д., Закић С.

Здравствени центар Косовска Митровица

THE HISTORY OF CHEMISTRY SERVICE IN KOSOVO AND METOHİJA

Станић М., Сташић Д., Ракић Д., Закић С.

Health center Kosovska Mitrovica

SUMMARY

The biggest Serbian medieval hospital had founded Stefan Urosh III Nemanjich in the monastery named Dechani. In 1340, it had been founded the hospital of the emperors Dushan in monastery of St.Arhangel near town Prizren. By liberation of the province Kosovo and Metohija from the Turkish rule and by united with Serbia, the health had been developing in this region. In 1922, it had been founded the state hospital in 1931. Governor, and in 1938, this hospital had the 120 beds and three laboratory rooms for analyses of blood and of urine. In 1924, it had been formed the first bacterologist station in Prizren. In 1928, it had been formed the State childrens home which is in 1929. had been become public health station with the general school ambulanta first aid station, bathroom and laboratory. In 1927. it had been working the Polyclinic in Prishtina were they had been carrying on the laboratory analyses. In these health resorts in the province of Kosovo and Metohija have been carrying on the analyses of blood, urine and of bowel as and the microscopy of preparation to malaria and it has been carrying on the education of skilled workers for these analyses. After the Second World war it had been carrying on the education of laboratory technicians in the courses and by opening of laboratories in hospitals and health stations in Kosovo and Metohija the specialization of medicine biochemistry have been ending a lot of pharmacists who give a famous contribution to the development of biochemistry in this territory.

Key words: Biochemistry service, History background, Kosovo and Metohija.

САЖЕТАК

Највећу српску средњовековну болницу основао је Стефан Урош III Немањић у манастиру Дечани, а 1340. године оснива се болница цара Душана у манастиру Светог Арханђела код Призрена. Ослобађањем Косова и Метохије од Турака и присаједињењем Србији долази до развоја здравства на овом подручју. У Косовској Митровици се 1922. године формира државна болница (1931- Бановинска), а 1938. године ова болница са 120 постеља има и 3 лабораторијске просторије за анализе крви и мокраће. У Призрену се 1924. године формира прва бактериолошка станица. У Косовској Митровици се 1928. године формира Државни дечији дом, који 1929. године прераста у Здравствену станицу са општом и школском амбулантом, купатилом и лабораторијом. У Приштини је 1927. године радила Поликлиника где су се радиле лабораторијске анализе. У овим здравственим установама на Косову и Метохији раде се лабораторијске анализе крви, мокраће, столице и микроскопија препарата на маларију, а врши се и едукација кадрова за ове анализе. После Другог светског рата врши се едукација лабораната на курсевима, а отварањем лабораторија у болницама и домовима здравља на Косову и Метохији специјализацију из медицинске биохемије завршавају већи број фармацеута који дају значајан допринос развоју биохемије на овим просторима.

Кључне речи: Биохемијска служба, историја, Косово и Метохија.

УВОД

Косовска Митровица. Развој здравства био је у зависности од историјских услова. Прва здравствена установа у Турском периоду била је апотека Mg ph. Михајла Денића основана 1907. године. У периоду између два рата у Косовској Митровици имамо добро развијену апотекарску службу коју чине две апотеке и једна дрогерија. У једној од тих апотека коју је водио Mg ph. Каписовић познато је да су рађене анализе крви и урина.

Прва државна болница основана је 1922. године и имала је четири болничке собе, а 1931. године ова болница постаје Бановинска када се пресељава у тропрат-

ну зграду са двадесет просторија. Управник Болнице је Др Александар Рафаиловић који је организовао рад болничке лабораторије. 1938. године се завршава нова болничка зграда са двадесет постеља, а у самој згради су постојале и три лабораторијске просторије од око 50m² за анализе крви и мокраће, а постојала је и помоћна просторија за прање и стерилизацију посуђа и лабораторијског стакла.

1951. и 1952. године Mg ph. Стана Лазаревић започиње основне биохемијске анализе уреу по Амбарду и глукозу.

01.01.1954. године званично се формира биохемијска лабораторија коју води Мг рh. Бранислав Сташић који је у току служења војног рока провео шест месеци на усавршавању из биохемије на ВМА код Мг рh. Љубише Пураћа, а у договору са др Ђанијем Поповићем био је припреман за отварање биохемијске лабораторије у Градској болници. У клиничкој лабораторији већ од 1945. године, два лаборанта раде анализе крви и урина. 1954. године се запошљавају још два лаборанта (мед. техничари), за рад на биохемијским анализама.

Биохемијска лабораторија у Болници у Косовској Митровици је прва основана биохемијска лабораторија на Косову, а Мг рh. Бранислав Сташић је утељивач и организатор ове лабораторије.

У овој лабораторији краћи период ради хемичар Стојановић Вера, а затим од 1964. до 1977. године Мг рh. Драгана Радуновић, специјалиста из медицинске биохемије и броматологије. Од 1977. године рад ове лабораторије организује Мг рh. Радивоје Ракић, специјалиста медицинске биохемије.

1954. године Бранислав Сташић у овој лабораторији заиче Dubosq-ов колориметар, сушницу, стерилизатор, центрифугу, вагу, уреометар, апарат за дестилацију, водено купатило, а убрзо добија колориметар мађарске производње. Крајем 50-тих година лабораторија добија спектрофотометар UNICAM SP-600 као и Цајсов пламени фотометар, а почетком 60-тих Евансов пламени фотометар, као и опрему за папирну електрофорезу. 70-тих година лабораторија добија центрифуге и фотометре (Искра), а 1990. године спектрофотометар STASAR III, центрифуге и микроскоп Laborluh (S).

У лабораторији су се радиле следеће анализе: Le, Eг, микроскопски, Хемоглобин по Сахлиу и Драпкину, седиментација еритроцита, L-формула, TR по Фониу а затим Кристијану Ретикулоцити по Фриендландеру Хематокрит-микрометода, базофилно пунктирани еритроцити Лупус хелије.

У лабораторији је рађен комплетан преглед урина, Бенс-Донсонов протеин, преглед секрета из спермограма, преглед столице (Адлер Вебер, паразити, масти укупне и неутралне, мишићна влакна) стомачни сок (хлороводнична киселина слободна и везана, седимент желудачног сока, млечна киселина), трипсин и липаза дуоденалног сока, Ривалт проба, преглед ликвора (Панду, протеини са суфосалицилном киселином, глукозе по Folin-Wu, хлориди по Mohry), тестови Bromsulffalaein, Congo rot и pregnosticon тест.

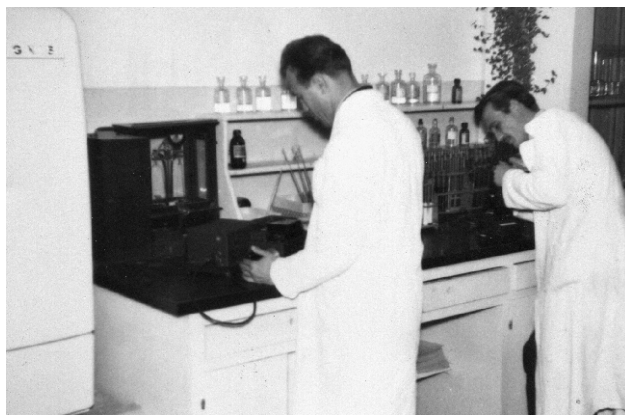
Рађене су анализе крви, фибриноген (гравимитрејски и Fowel) протробинско време по Quicku, Weltman, Timol, Cefal, холестерол, глукоза (са бакар сулфатом - Трпица и метода HASLEWOD и STROOC-MAN) GTT, протеини (Phylups и Van Slyke) креатинин по Jaffeu, acidum urikum по Фолин - Тринботу, уреа клиренс, креатинин клиренс, билирубин по Јандарсик-Грофу, холестерол по Пураћу, укупни липиди и естерификовани холестерол, триглицериди, натријум хлорид у крви хлориди, калијум хемијски, а затим натријум и калијум пламеном фотометријом, калцијум (Крамер и Тисталт) фосфор, серумско гвожђе, UIBC, TIBC, магнезијум, алкална резерва и ензими, амилаза, алкална фос-

фатаза (Bodansky) трансминазе, холинестераза, гама глутамил трансфераза.

Ванг олни;те угравејтвене цеттанове. Државни дечији дом у Косовској Митровици основан је 1928. године, а 1929. године прераста у Здравствену станицу са општом и школском амбулантом, лабораторијом и школским хигијенским купатилом. У лабораторији је рађена микроскопија препарата на маларију а од 1930. године отварањем кожно-венеричног одељења лабораторијска дијагностика се усмерава на истраживање кожно венеричних обољења. У овој лабораторији рађени су и основни прегледи крви, мокраће и столице, а узорци крви на дијагностиковање луеса су одношени у хигијенски завод у Скопљу. Организацијом рада лабораторијске дијагностике руководи од 1928. до 1930. године Др Василије Фиљански, а од 1930. до 1946. године Др Милован Базовић.

Здравствена станица од 1940. до 1946. године мења назив у Санитарно епидемиолошку станицу, а од ове установе од 1952. године настаје Хигијенски завод односно Завод за заштиту здравља.

У Хигијенском заводу се гаси ранија клиничка лабораторијска делатност, а унапређује микробиолошка дијагностика. Први микробиолог је Др Јелисавета Драшкоци која ради од 1948. до 1953. године. Одсек за санитарну хемију са броматологијом оснива се 1959. године, а Мг рh. Драгана Радуновић је први специјалиста за санитарну хемију и броматологију.

Графикон 1. - Рад у биохемијској лабораторији (1950 г.).

Крајем 50-тих и почетком 60-тих година, сви општински Домови здравља имају своје лабораторије за основне клиничко-биохемијске анализе. У 1964. години завршава се нова зграда Дома народног здравља са посебном лабораторијском службом којом руководи Мг рh. Радивоје Ракић, специјалиста медицинске биохемије од 1964. до 1977. године.

У лабораторијама осталих општинских домова здравља (Косовска Митровица, Лепосавић, Зубин Поток) раде се основне анализе: преглед урина, крвна слика са леукоцитарном формулом, тромбоцити, седиментација, фибриноген, глукоза, холестерол, трансминазе, билирубин, уреа, ацидум урикум, креатинин, протеини, Са. Од опреме поседују центрифуге, стерилизаторе, ми-

кроскопе, фотометре, неки започињу и са набавком спектрофотометара.

Звечан. Током 1932. и 1933. године Велика медицинска школа је организовала систематски преглед становништва звечанског среза (општина Косовска Митровица, Звечан, Зубин Поток и Лепосавић). У овој акцији под руководством професора доктора Ђурице Ђурђевића и професора доктора Рихарда Бурјана учествује више наставника и асистената. Лабораторијском дијагностиком руководи Р. Бурјан професор физиологије, а лабораторијске анализе су рађене у Здравственој Станици и згради Ниже гимназије.

Отварањем рудника олова и цинка 1931. године у Старом Тргу и Звечану отварају се Британске благајне - специфичне здравствене установе за здравствену заштиту рудара. Од ових установа настаје Радничка амбуланта у којој се од 1946. до 1959. године раде основне анализе урина и крви. 1959. године Радничке амбуланте се интегришу у Здравствену станицу претечу данашње Медицине рада Трепча и у њој се 1960. године оснива биохемијско-токсиколошка лабораторија.

У овој лабораторији се раде следеће анализе: крвна слика са леукоцитарном формулом, седиментација еритроцита, тромбоцити, ретикулоцити, базофилно пунктирани еритроцити, уреа, ацидум урикум, креатинин, тимол, велтман, билирубин, холестерол, трансминазе, протеини, фибриноген, глукоза толерантс тест, амилаза алкална фосфатаза, фосфор, калцијум и токсиколошке анализе олова у крви и урину, копропорфини у урину, порфобилиноген у урину, уропорфирин у урину, аминоклевулинска киселина у урину и кадмијум у урину.

Од опреме ова лабораторија располаже са: центрифугама, фотометрима, стерилизаторима, аналитичком вагом, микроскопима, спектрофотометром, аутоматски бројач крвних елемената (MEDONIC CA530), поларографом и аутоматским апсорбером који није у употреби.

Призрен. Прва стална бактериолошка станица на Косову отпочела је са радом априла месеца 1924. године у Призрену. Тада је у свом саставу имала и две здравствене станице у Злокућану и Ђаковици. Према писању Андрије Штактара и сарадника здравствени радници нису радили само на сузбијању маларије, него и других болести. Само за годину дана број бактериолошких, серолошких и хематолошких анализа се удвостручио (од 8.478 у 1924. години на 16.876 у 1925. години).

Пећ. У Пећи је 1925. године подигнута зграда Дома народног здравља. Малобројни медицински кадар овог дома у почетку свог рада стручно-методолошким и рутинским пословима обухватио је територију целе Метохије и територије неких општина Косова (Урошевац и Косовска Митровица) и Црне Горе (Плав, Гусиње,

Беране и Рожаје). У оквиру Дома народног здравља у Пећи радиле су антималяричне станице, станице за трахом, школска поликлиника и хемијска лабораторија за преглед вода. Само на подручју Пећи и Призрена откривено је годишње између 6.000 и 10.000 оболелих од маларије.

Приштина. Од 1927. године у Приштини је радила Поликлиника (Градска болница) у којој су радила два лекара и где су вршене лабораторијске анализе, прегледи и лечење оболелих од маларије, превних паразита, микотичких обољења, венеричних и осталих обољења. Покрајински завод за заштиту здравља у Приштини формиран је 1948. године.

У 2007. години у болничкој лабораторији Здравственог центра у Косовској Митровици урађено је око 330.000 анализа, а код преко 3.000 пацијената извршено је одређивање хормона и тумор маркера. Ова лабораторија располаже са следећом опремом: центрифуге, микроскопи, микрохематокрит центрифуга, аутоматски бројач крвних елемената COULTER ACT diff (BECKMAN), фотометри, спектрофотометри (GILFORD STASAR III), пламени фотометар PL-943, BENRING FIBRINTIMER II, ацидобазни анализатор AVL COMPACT 3, биохемијски анализатор HITACHI 902 и апарат за одређивање хормона и тумор маркера IMMUNOASSAY SYSTEMELECTSYS 2010.

Одласком војске и полиције са подручја Косова и Метохије 1999. године здравствени радници напуштају КБЦ Приштина као и Домове здравља на највећем делу Косова и Метохије. Лабораторијска служба данас осим северног дела (болничка лабораторија у Косовској Митровици, Дом здравља у Косовској Митровици, Зубином Поток Звечану и Лепосавићу) постоји и у Грачаници (у Дому здравља и КБЦ-у) и следећим домовима здравља: Лапље село, Гуштерица, Штрпце, Прилуђе и Дом здравља Косово Поље измештен у селу Угљару.

Здравствени центар Гњилане измештен је у селу Шилову где се налази и централна лабораторија, а приручне лабораторије су организоване у селима: Ранилут, Ново Брдо, Горње Кусце, Пасјане и Врбовац. Приручне лабораторије постоје и у Племетини, Бабином Мосту, Ораховцу и Гораждевцу.

ЛИТЕРАТУРА

1. Arhiv Kosovske Mitrovice. Kutija I.
2. Monografija Kosovske Mitovice 1979. godine.
3. Građa i registri Zdravstvenog centra u Kosovskoj Mitrovici.
4. Zaštita zdravlja radnika Rudnika i Topionice olova i cinka "Trpča", Zavod za zdravstvenu zaštitu NRS Beograd 1962. godine.